

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬО– КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ «МАГІСТР» ЯК МАЙБУТНІХ НАЧАЛЬНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ольга ПУЛЯК (Кіровоград)

У статті аналізуються особливості вивчення цивільного захисту студентами освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», висвітлені основні обов'язки начальників цивільного захисту навчальних закладів.

В статье анализируются особенности изучения гражданской защиты студентами образовательно-квалификационного уровня «магистр», освещены основные обязанности начальников гражданской защиты учебных заведений.

Ключові слова: цивільний захист, начальник цивільного захисту, надзвичайна ситуація, відповідальність, день цивільного захисту.

Сучасний стан розвитку суспільства міг відбутися тільки внаслідок створення технологічно складних, енергоємних виробництв, що завдають значного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Але навколо об'єктів, де запроваджуються сучасні технології, розбудовуються густонаселені райони значно зростає імовірність впливу вражаючих факторів небезпек. Для кожної конкретної людини всі небезпеки та ризики однакові. Тому враження техногенними, природними та соціальними небезпеками або тими, що виникають унаслідок ведення воєнних дій, не мають для неї принципової різниці. Не випадково сьогодні як інтегроване поняття забезпечення комфортної і безпечної життєдіяльності та захисту людини від вражаючих впливів у мирний і воєнний час використовується термін "цивільний захист" (ЦЗ). Цивільний захист – система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними рятувальними формуваннями, що забезпечують виконання цих заходів з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період [5]. Таким чином, за допомогою ЦЗ держава намагається протидіяти небезпекам. Другий аспект його діяльності – реабілітаційна робота після ліквідування небезпек, оцінка нового досвіду (посткризове управління) і превентивні заходи, а саме: прогнозування небезпек, заходи щодо зниження ризику їхнього прояву, оповіщення населення, планування й організація попереджувальних, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Як свідчить практика, в Україні поки що домінуючою залишається підготовка населення до реагування на надзвичайні ситуації (НС), хоча Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру"[4] визначає, що реагування на НС техногенного та природного характеру повинне забезпечуватися скоординованими діями підрозділів професіоналів. А населенню переважно слід займатися питаннями запобігання НС, оскільки безпека людини не може бути забезпечена виключно заходами захисту в небезпечних чи надзвичайних ситуаціях. Сьогодні внаслідок активної діяльності людства безупинно зростають кількість і масштаби потенційних загроз. Деякі з них, навіть, змінюють характер традиційних проблем безпеки. У цих умовах усунення причин виникнення загроз є первинним завданням, а боротьба з їхніми наслідками – вторинним. Тому необхідно здійснити перехід від реагування до запобігання

небезпеками і катастрофам, для чого всьому суспільству і кожній людині потрібні знання стосовно сучасного комплексу проблем ЦЗ, а саме: сукупності взаємозалежних загроз безпеці особистості, суспільства, держави, що склалася в даний час, як з природних причин, так і внаслідок повсякденної діяльності людства; визначення суспільством шляхів запобігання можливим надзвичайним ситуаціям (НС) [6].

Запобігання небезпекам є галуззю високих технологій, тому потребує спеціальної наукової та практичної підготовки. Крім того, системи захисту населення можуть діяти тільки адекватно витраченим ресурсам. У вищих навчальних закладах освіти для вироблення сучасної ідеології цивільної безпеки, формування відповідного мислення та поведінки запроваджена навчальна дисципліна "Цивільний захист", завдання вивчення якої передбачає засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

Навчальна дисципліна «Цивільний захист» є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як самостійна дисципліна обов'язкового вибору. Вона зберігає свою самостійність за будь-якої організаційної структури вищого навчального закладу [2].

Вивчення цієї дисципліни студентами освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» має деякі особливості, бо як майбутні керівники навчальних закладів та інших підприємств та організацій вони будуть і начальниками цивільного захисту відповідних структурних підрозділів.

Цивільний захист на об'єкті організується за типовою структурою з урахуванням його особливостей. Начальником ЦЗ об'єкту є його керівник (директор, ректор та ін.). Він несе повну відповідальність за організацію і стан цивільної оборони, керує її силами та засобами, а також проведенням аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Керівництво підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності забезпечує своїх працівників засобами індивідуального і колективного захисту, організує проведення евакуаційних заходів, створює сили для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; підтримує їх у готовності до практичних дій; виконує інші заходи щодо цивільної оборони і несе пов'язані з цим матеріальні та фінансові витрати в обсягах, передбачених законодавством.

Начальник ЦЗ об'єкта підпорядковується начальнику цивільної оборони свого міністерства (відомства), а у оперативному відношенні – начальнику цивільної оборони області (району). Наказом начальника ЦЗ об'єкта призначаються заступники: з евакуації, з інженерно-технічного

забезпечення, з матеріально-технічного постачання, заступник з оперативних питань. Органом управління начальника ЦЗ є штаб. Штаб ЦЗ очолює начальник штабу, який одночасно є першим заступником начальника ЦЗ об'єкта і організує та забезпечує безперервне управління цивільною обороною на об'єкті.

Для організації та проведення спеціальних заходів ЦЗ на об'єкті, на базі відповідних структурних підрозділів, створюються служби ЦЗ. Кожна з них має свої формування, команди, групи, дружин, ланки. На невеликих об'єктах служби ЦЗ не створюються, а їх робота доручається відділам даного об'єкта.

У великих вищих навчальних закладах ЦЗ організується так само, як і на промислових об'єктах. Для практичного здійснення заходів щодо евакуації особового складу створюється евакуаційна комісія, яку очолює один з проректорів. Також створюються: рятувальні загони (команди), що комплектуються з студентів і постійного складу; санітарні дружини; аварійно-технічні групи; ланки по обслуговуванню сховищ і укриттів, які комплектуються з співробітників адміністративно-господарського відділу; команди охорони громадського порядку.

Для організації спеціальних заходів ЦЗ створюються служби ЦЗ: зв'язку і оповіщення, сховищ і укриттів, охорони громадського порядку, аварійно-технічна, медична, протирадіаційного і протихімічного захисту, матеріально-технічного забезпечення, світломаскування, торгівлі і харчування, транспортна. Крім того формування ЦЗ: розвідувальна група, група зв'язку, група радіаційного та хімічного захисту, пости радіаційного та хімічного спостереження, санітарний пост.

Згідно із наказом МОН від 03.09.2009 № 814 «Про Положення про Функціональну підсистему “Освіта і наука України” єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру», на начальників і начальників штабів цивільного захисту об'єктів Функціональної підсистеми всіх адміністративних рівнів покладаються:

- призначення посадових осіб цивільного захисту об'єкта;
- визначення функціонального призначення та організаційної структури, створення, екіпіровку і підготовку штабу, невоєнізованих формувань і служб цивільного захисту;
- розробка і своєчасне коригування плану дій органів управління, сил і структурних підрозділів об'єкта цивільного захисту в режимах раптового нападу противника, повсякденної діяльності, підвищеної готовності і надзвичайної ситуації (надзвичайного і воєнного стану), а також плану реагування на можливу надзвичайну ситуацію у районі впливу потенційно небезпечного об'єкта;

- планування і постійне проведення робіт щодо створення фонду матеріально-технічних засобів підготовки цивільного захисту об'єкта, а також засобів індивідуального захисту для всього особового складу і засобів колективного захисту – для найбільшої робочої, навчально-виробничої зміни об'єкту;

- організація і проведення заходів запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного, природного і воєнного характеру, планування та організація захисту учасників навчально-виховного процесу і працівників галузі від їх факторів враження;

- організація підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації і функціонального навчання керівного складу, штабу, формувань і служб цивільного захисту а також підготовки працівників галузі, які не входять до складу невоєнізованих формувань до захисту та дій у надзвичайних ситуаціях;

- забезпечення готовності системи управління об'єкта до виконання завдань цивільного захисту;

- контроль стану цивільного захисту в підпорядкованих структурних підрозділах об'єкта;

- створення умов для сталого управління Функціональною підсистемою (установою, закладом) із захищених пунктів управління за місцем постійної дислокації і заміської зони (району розосередження);

- забезпечення пунктів управління цивільного захисту необхідними матеріально-технічними засобами спостереження, управління, зв'язку, оповіщення і взаємодії.

За обсягом покладених функцій Начальник цивільного захисту об'єкта приймає рішення щодо їх безумовного виконання, а Начальник штабу забезпечує своєчасне планування, організацію всебічної підготовки і контроль стану цивільного захисту об'єкта.

Начальник цивільного захисту забезпечує учасників навчально-виховного процесу і працівників галузі засобами індивідуального та колективного захисту, несе особисту відповідальність за постійну готовність об'єкта до виконання заходів запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного, природного та воєнного характеру.

Штаб цивільного захисту об'єкта це – уповноважений Начальником цивільного захисту об'єкта структурний підрозділ (спеціально призначена особа – головний спеціаліст з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту) і керівники спеціалізованих служб (формувань) цивільного захисту [6].

Підсумком навчання учнів питанням безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в загальноосвітніх та професійно-технічних закладах за навчальних рік є проведення Дня цивільного захисту.

Метою «Дня цивільного захисту» є практичне відпрацювання учнями за їх віковими категоріями теоретичних знань та навичок, які отримані ними під час вивчення теорії з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, а також досягнення злагожденості у роботі керівного, командно-начальницького та особового складу формувань навчального закладу як об'єкта цивільного захисту при виконанні заходів щодо попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Основними завданнями «Дня цивільного захисту» для начальника ЦЗ, його заступника та для навчального закладу в цілому як об'єкта цивільного захисту є:

- аналіз даних про стан, який може виникнути під час НС;
- навчання практичному прийняттю найбільш доцільних рішень у відповідності до обстановки, яка виникає;
- вміння своєчасно доводити завдання до виконавців та здійснювати контроль за її виконанням;
- досягнення злагожденості у діях всього колективу навчального закладу, направлених на унеможливлення та зменшення людських і матеріальних втрат шляхом виконання заходів за планом дій щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації різного походження.

День цивільного захисту в навчальних закладах проводиться без порушень навчального процесу в кінці навчального року та планується заздалегідь.

Основними організаційно-розпорядчими та плануючими документами з підготовки та проведення Дня цивільного захисту є:

- наказ керівника навчального закладу, керівника цивільного захисту про підготовку та проведення Дня цивільного захисту;
- план підготовки до проведення Дня цивільного захисту в навчальному закладі;
- план проведення Дня цивільного захисту;
- сценарій заходів на теми захисту населення від НС, сценарії сюжетно-рольових ігор з моделюванням життєвих ситуацій, радіогазети, класних уроків, тематичних класних годин, вікторин з цивільного захисту тощо;
- план дій при надзвичайних ситуаціях;
- наказ керівника навчального закладу про підсумки проведення Дня цивільного захисту;
- план усунення виявлених недоліків під час проведення Дня цивільного захисту.

Розробка проекту наказу та основних плануючих документів покладається на керівника навчального закладу та начальника штабу – спеціально призначену особу з питань цивільного захисту.

Наказ керівника навчального закладу – начальника цивільного захисту про підготовку та проведення Дня цивільного захисту розробляється з урахуванням вимог нормативних документів Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України, методичних вказівок МНС або його територіальних підрозділів та наказу начальника управління (відділу) освіти міста (району).

У наказі повинні бути визначені: мета; термін проведення Дня цивільного захисту; склад учасників; відповідальні організатори; інші питання, що належать до завдань проведення Дня цивільного захисту.

План підготовки та проведення Дня цивільного захисту розробляються особою з питань ЦЗ, відповідальною за проведення Дня цивільного захисту, з залученням членів оргкомітету, та затверджується керівником навчального закладу – начальником цивільного захисту.

У планах визначаються підготовчі заходи, заходи, які виконуються при проведенні Дня цивільного захисту, їх послідовність, час, місце, відповідальні виконавці і терміни виконання.

На основі особистих спостережень за діями учнів і педагогічного складу, а також доповідей членів оргкомітету голова оргкомітету – начальник штабу цивільного захисту підводить підсумки виконання запланованих заходів і готує звіт про проведення Дня цивільного захисту в навчальному закладі. В підсумковій частині звіту зазначається ступінь досягнення мети, дається оцінка діям учасників, визначаються переможці проведених заходів.

За результатами звіту складається наказ керівника навчального закладу, у якому висвітлюються загальні результати, виявлені недоліки, переможці та активні учасники. У визначений час керівник навчального закладу проводить розбір Дня цивільного захисту на педагогічній рад навчального закладу.

За результатами проведення Дня цивільного захисту керівника навчального закладу розробляє практичні заходи з усунення виявлених недоліків з питань цивільного захисту, внесення необхідних змін в плани роботи навчального закладу та навчальні програми підготовки постійного складу до дій у НС [7].

Успішне вирішення багатопланових і складних завдань, які покладені на начальника цивільного захисту навчального закладу, у значному ступеню будуть залежати від рівня його підготовки до дій у складній обстановці, яка може скластися внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру а також до теоретичного і практичного навчання учнівської молоді діяти в разі виникнення надзвичайних та несприятливих побутових і нестандартних ситуаціях.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 року, № 969/922/216 «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» // www.mon.gov.ua
2. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «Цивільний захист» для вищих навчальних закладів // www.mon.gov.ua
3. Закон України “Про цивільну оборону України” № 2974-XII від 3 лютого 1993 року (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 24 березня 1999 року № 555-XIV, від 29 травня 2001 року № 2470-III, від 3 лютого 2004 року № 1419-IV).
4. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» № 1809-III від 8 червня 2000 року (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 11 травня 2007 року № 1014-V).
5. Закон України “Про правові засади цивільного захисту” № 1859-IV від 20 червня 2004 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України 17 лютого 2011 року № 3038-17).
6. Наказ МОН від 03.09.2009 № 814 «Про Положення про Функціональну підсистему “Освіта і наука України” єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» // www.mon.gov.ua
7. Дуброва Н. Й., Осипенко С. І., Іванов А. В. Методичні рекомендації щодо проведення Дня цивільного захисту в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах // Безпека життєдіяльності. – 2011.- № 10. – С. 13-24.
8. Михайлюк В. О., Халмурадов Б. Д. Цивільний захист. – Навчальний посібник. – Київ, 2008. – 158 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пуляк Ольга Василівна – кандидат педагогічних наук доцент кафедри ЗТД та МТН КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: підготовка майбутніх учителів з цивільного захисту.